## VENÄJÄ UUTUUSKIRJOISSA

Monet uudet Venäjä-kirjat, jotka näkyvät julkisuudessa, ovat usein yksipuolisen mustavalkoisia tai läntisiä teorioita esitteleviä selityksiä Venäjän ja Neuvostoliiton lähihistorian käänteistä. Kirjamarkkinoita Suomessakin hallitsevat edelleen ”kremnologiaan” tai maan johtohenkilöihin keskittyvät teokset vaikka muutakin olisi tarjolla. Valitettavasti monet erikoisemmat uutuudet, niin venäläinen kulttuuri, tietokirjat, muistelmat kuin matkakirjatkin jäävät unholaan. Käännöskirjallisuus venäjästä suomeksi on aivan olematonta.

### Vallanpitäjät fiktiona

Aluksi pari esimerkkiä isommilta suomalaisilta kirjamarkkinoilta, joita ovat viime ajat hallinneet myös eräät Neuvostoliiton ja Venäjän johtajien mielenliikkeitä kuvaavat fiktiot.

**Pirkko Saision** fiktiivinen romaani *Suliko* (2024) on mytologinen tarina **Josif Stalinin** elämästä, aina lapsuudesta vanhuuteen ja kuoleman kieliin. ”*Suliko*” tarkoittaa georgian kielellä sielua ja sielun syövereihin Saisio yrittää päästäkin, kohtalaisella menestyksellä. Silti avoimeksi jää, kuinka Stalin onnistui terrorisoimaan niin täydellisesti läheisiään ja omaa kansaansa ja mikä oikeasti mahdollisti yksinvallan synnyn tasa-arvoon pyrkivän ideologian maassa. Pelkkä Stalinin surkea lapsuusko, sielunelämä? Ei sen luulisi riittävän selitykseksi.

Vuoden 2026 lopulla helsinkiläinen Q-teatteri on tehnyt kirjasta oman tulkintansa, ja tiettävästi Elina Knihtilän Stalin-hahmo on todella katsomisen arvoinen. Myös mainontaa piisaa ja liput on ainakin loppuunmyyty, joten teema kiinnostaa edelleen yleisöä.

**Jari Tervo,** tuo median lemmikki ja kaikkien alojen ”erityisasiantuntija” yrittää samaa ”päänsisäistä tulkintaa” **Vladimir Putinin** kohdalla uudessa romaanissaan *Koiperhonen* (2026). Niistä näytteistä päätellen, jotka olen lukenut Tervon jatkuva leikittely sanoilla ja lauseilla ei ole lainkaan vakuuttavaa. Hänen parhaat kirjansa ovat kaukana vuosikymmenten takana ja Venäjä-tietoisuus lähinnä iltapäivälehtien tasoa.

**Sirkka Laihiala-Kankainen** on Jyväskylän yliopistossa vaikuttanut dosentti, jonka tietokirja *Punainen lasikatto. Naisia neuvostovallan näyttämöllä* (2026) on aivan toista maata kuin edellä mainitut fiktiiviset tarinat vallanpitäjistä. Nyt käsittelyssä ovat viisi naista: Aleksandra Kollontai, Nadezhda Krupskaja, Jekaterina Furtseva, Valentina Tereshkova ja Raisa Gorbatshova. Naisten elämäkerrat ja askeleet vallan etupiirissä

ovat mielenkiintoista luettavaa. He ovat myös poikkeuksia, sillä vaikka neuvostovalta saarnasi tasa-arvoa, naiset olivat vallan elimissäkin usein statisteja ja koristeita. Eivät kuitenkaan nuo yllä mainitut vahvat vaikuttajat!

**Matkakirjoja**

Joensuulaisen **Martti Vaskosen** pieni matkakertomus *Martin matkassa Venäjällä* (2025) on aivan toista maata kuin yleiset käsitykset nykyisestä itänaapurista ja sen asukkaista. Se on ilmestynyt omakustanteena sekä suomeksi että venäjäksi ja siinä matkataan autolla Murmanskista etelään, pitkin Venäjän Karjalaa ja rajaseutua. Matkakirja on virkistävä poikkeus arjen ja ihmissuhteiden kuvaamisessa. Näinä aikoina monien Venäjä-asiantuntijoidenkin kommenteista paistaa viha ja ennakkoluulot. Vaskonen sen sijaan toteaa teoksestaan: *”Omakohtainen kokemus on merkittävin tekijä ajatusten rakentumisessa. Kuva Venäjästä ei voi olla ehjä, ellei ota askelia naapurivaltioon. Otimme askelia Venäjän maaperällä 2025 neljän viikon ajan tulkin **Asko Julkusen** kanssa. Askelten välillä käytimme autoa lähes 4 000 km. Kaksi vuotta sitten samantyyppinen matka kesti kolme viikkoa*.”

Joensuussa nykyisin asuvan **Anna Jarovajan** *Rajantakaiset. Matkapäiväkirja nyky-Venäjältä* (2026) on pikemminkin kertomus tämän päivän kansalaisaktivismista, erilaisista ihmisistä itärajan takana kuin tavanomainen päiväkirja. Kuten Vaskonen , myös Jarovaja suhtautuu tapaamiinsa henkilöihin kaikissa haastatteluissa kunnioittavasti, heitä kuunnellen. Käännöstyön venäjästä suomeksi on tehnyt **Kerttu Matinpuro** ja upeasta kuvituksesta vastaa **Lilya Matveeva.** Tekijöillä on vahva suhde venäläiseen nykytodellisuuteen – kieleen ja kulttuuriin. Anna Jarovaja on Suomeen muuttanut petroskoilainen ammattitoimittaja, Kerttu Matinpuro Pietarissa ja Moskovassa lähes kymmenen vuotta viettänyt kansalaisaktivisti ja suomentaja, Lilya Matveeva Siperiasta kotoisin oleva, nykyisin Berliinissä asuva kuvataiteilija. Anna ja Lilya ovat joutuneet jättämään kotimaansa mielipiteidensä vuoksi, Venäjän hyökättyä Ukrainaan. *Rajantakaiset* on myös pitkälle naisnäkökulma Venäjän todellisuuteen – syystä että suurin osa kirjassa esiintyvistä haastateltavista on aktiivisia kansalaistoimijoita, naisia. Heidät on tavoitettu useimmiten Anna Jarovajan kontaktien ja matkan ennakkosuunnittelun kautta. Mukana on myös muutama mies, toisinajattelijoita Petroskoista ja Pietarista.

**Tero Heinäsen** omaperäinen matkakirja *Kaukana on ikäväsi maa* (2025) sijoittuu ajallisesti vuosikymmenien taakse ja on samalla myös monipuolinen tarina matkoista Venäjälle ja Ukrainaan - ja vähän muihinkin maihin. Se on vahvasti nostalginen muistelu pitkäaikaiselta YLE:n musiikkitoimittajalta - kuten hänen edellinenkin kirjansa, venäläiseen

musiikkiin keskittynyt *Oi niitä aikoja* ( 2023). Heinänen liikkuu osaavasti Venäjän/ Neuvostoliiton historian viime vuosikymmenissä muistellen aikoja, paikkoja, ihmisiä ja musiikillisia ilmiöitä! Samalla lukija saa mukavan kertauksen naapurimaan arkihistoriasta viime vuosikymmeniltä – niin matkatarinoiden kuin kevyen musiikinkin kautta.

**Muistelmakirjallisuuden kirjoa**

Varsinaista muistelmakirjallisuutta opiskelusta Neuvostoliitto-nimisessä maassa on ilmestynyt yllättävän paljon. Se ei ole ihme, sillä vähintäänkin noin 5000 suomalaista sai kieli-ja ammattioppia itänaapurissa 1960- luvulta aina maan hajoamiseen (1991) saakka. **Arja Saarisen** muistelmateos *Kuusi ällää, seitsemän ässää* (2024) Leningradin vuosista 1970-luvun lopulla on hyvin tyypillinen: kuuden laudaturin ylioppilas Jyväskylästä päätyy outoon arki- ja opiskeluympäristöön. Mukaan lähtee kihlattu. Kielitaitoa on vain aakkosten varassa, edessä viisi vuotta opiskelua venäjän kielellä. Eletään Kekkosen ja Brezhnevin, YYA-sopimuksen ja vodkaturismin aikaa, jota kirjailija kuvaa yksityiskohtaisesti ja hienosti. Saarinen tuntuu kysyvän, millä perusteella ammatti tai rakastettu valitaan ja miten aiempien sukupolvien valinnat aina vaikuttavat.

Uudempaa muistelmakirjallisuutta edustaa pitkän linjan Venäjä-tuntijan ja opetusneuvoksena uransa tehneen **Anna-Kaisa Mustaparran** mielenkiintoinen uutuus, *Aavesärky* (2026). Se on eläköityneen virkanaisen ensimmäinen romaani - fiktio, mutta samalla taiten tallennettua muistitietoa ja mukaansa tempaava Venäjä-kirja. Taustalla on ”Manna”-nimisen päähenkilön tarina, joka selvästi sivuaa tekijän omaa henkilöhistoriaa: opiskeluja Kiovassa, työvuosia Moskovassa ja matkusteluja ympäri Neuvostoliittoa. Idealistinen Manna herää kirjassa todellisuuteen viimeistään silloin kun erään Vladimir Putinin ”aavesärky” Neuvostoliiton hajoamisesta johtaa helmikuun 2022 hyökkäykseen naapurivaltio Ukrainaan. Toki romaanissa monet Neuvostoliiton epäkohdat tulevat jo aikaisemminkin käsitellyiksi.

Uutta venäläisyyttä ja Venäjää käsittelevää kirjallisuutta ovat tuottaneet myös Suomen venäjänkieliset. Esimerkkinä voisi mainita identiteettiään eräänlaisessa esseeromaanissa *Ryssä* (2025) etsiskelevän **Daniil Kozlovin** koko tuotanto. Runoja Kozlov on kirjoittanut ahkerasti, nimimerkillä ”Susinukke Kosola”. Kantavana teemana niin *Ryssässä* kuin runoissa on sekä lapsuus, nuoruus ja kiusaamiskokemukset että autofiktiivinen Queer-kasvutarina.

Vaikka muistelmakirjoja ovat kirjoittaneet viime vuosina monet Neuvostoliitossa opiskelleet, vain harva teoksista on päässyt suurempaan

julkisuuteen. Tarkoitan esimerkiksi elokuvaohjaaja **Raimo O. Niemen** 1970-luvun opiskeluaikojen kirjeisiin ja komeaan valokuvamateriaaliin perustuvaa muistelmateosta *Kirjeitä Moskovasta* (2024), teatteriohjaaja **Jotaarkka Pennasen** kirjaa *Isän ja pojan Moskova* (2024), jossa mennään jopa 1950-luvun tunnelmiin ja stalinismiinkin.

Myös allekirjoittaneen toimittama haastattelukirja *Olemattoman kokeneet* (2024) kertoo eri puolilla ja eri ammatteja Neuvostoliitossa 1970-1980-luvuilla opiskelleista suomalaisista. Mukana on nimenomaan tavallisia opiskelijoita pääosin Moskovan, Leningradin, Kiovan ja Minskin korkeakouluista. Kirjastojen lainaustilastoissa nämäkin edellä mainitut muistelmakirjat ovat toki pärjänneet ihan hyvin, mutta varsinaiseen valtamediaan ne eivät ole juurikaan, muutamaa arviota lukuun ottamatta, yltäneet! Mielenkiinnolla odotan uusia muistelmia nimenomaan Neuvostoliitossa tai Venäjällä eri ammatteja opiskelleiden taholta, myös heidän työelämä-vaiheistaan Suomessa ja uudella Venäjällä. Asiasta oli puhetta viimeksi Hartolassa, syyskuun 2026 puolivälissä koolla olleiden Venäjällä opiskelleiden (VeNeOy) kokouksessa.

**Elokuvakirjat ja kansalaistoiminta**

Kaikenlainen kanssakäyminen ja eri tasoinen yhteistyö suomalaisten ja venäläisten kesken ei ole Ukrainan sodan jatkuessa enää Suomessa suotavaa. Siitä kärsii suomalaisten kielitaito ja myös kulttuurinen moninaisuus. Esimerkiksi maailmalla arvostettu ja tunnettu venäläinen elokuva on lähimain täysin sensuroitu suomalaisilta valkokankailta ja televisiostakin. Onneksi sitä näkee harvoilla festivaaleilla  ja sentään muutama keskeinen elokuvakirja on teemasta ilmestynyt aivan viime vuosinakin.
**(HUOM!  Andrei Zvjagintsevin ohjaama tuore *Minotaur*-elokuva tulee tiettävästi Suomenkin teatterien ohjelmistoon loppuvuodesta 2026!)**

Jo yllä mainittu Raimo O. Niemen elokuvalliset muistelmat *Kirjeitä Moskovasta* on omien opiskelukokemusten kautta avartava näkökulma venäläiseen elokuvaankin sekä Suomi-Venäjä-elokuvayhteistyöhön. Vastikään kuolleen arvostetun elokuvakriitikon ja historian tuntijan **Velipekka Makkosen** ja elokuvatutkija **Mia Öhmanin** teos *Katson neuvostoelokuvaa* (2022) on vähälle huomiolle jäänyt läpileikkaus monista neuvostokauden merkittävistä filmituotannoista ja samalla kansainvälisestikin ainutlaatuinen kirjoituskokoelma. Elokuvatutkija **Lauri Piispa** on julkaissut **Sergei Eisensteinin** (1898-1948) elämäntyöstä kertovan tietokirjan *Eisenstein* (2025), joka kokoaa elokuvahistorian maineikkaan uranuurtajan keskeiset filmit ja kokeilut yksiin kansiin. Mielelläni asetan myös oman esseekokoelmani *Unohdettu valkokangas* (2022) samaan jatkumoon: sen perussisältöä ovat lukuisat haastattelut

aikanaan, 1970-80-luvuilla kielletyiltä tai osin sensuroiduilta venäläisohjaajilta.

Paitsi elokuvayhteistyö myös kaikenlainen ruohonjuuritason kansalaistoiminta ja suomalais-venäläinen rajayhteistyö on tällä hetkellä kielletty. Tähän puutteeseen ovat reagoineet Joensuun yliopiston Karjalan tutkimuslaitoksen Venäjää ja venäjää hyvin tuntevat kielitaitoiset tutkijat: **Joni Virkkunen, Alina Kuusisto, Ismo Björn, Jukka Kokkonen, Minna Piipponen** ja **Pirjo Pöllänen.** Heidän toimittamansa ja kirjoittamansa teos *Toimijoiden Karjalat. 30 vuotta rajan ylittävää yhteistyötä* (2026) on todella tervetullut puheenvuoro ja kannanotto yhä ennakkoluuloisemmaksi, vihamielisemmäksi ja militaristisemmaksi muuttuvassa Suomessa! *Toimijoiden Karjalat* on pätevä muistutus siitä millaista oli silloin kun itäraja oli lähes auki 1980-luvun lopulta 2000-luvulle ja uudet toimijat tieteessä, taloudessa, turismissa ja ruohonjuuritason kansalaisyhteistyössä kulkivat rajan yli sankoin joukoin ja ennakkoluulottomasti. Heidän kokemuksistaan ja merkityksestään koko Itä-Suomen taloudellekin tuo haastatteluihin paljolti perustuva avainteos kertoo. Itsekin mukana olleena voin vain huokaista: *Voi niitä aikoja!*

**Pentti Stranius**

FL, Venäjä-tutkija, Suomen Kirjailijaliiton jäsen

20.11.2026